

Hazırda **Yəməndə** nə baş verir?

Siyasi, coğrafi və regional amillərin təhlili

Hazırladı: **Orxan Məmmədov**

Azərbaycan Araşdırma Mərkəzi

Y Ə M Ə N

Bab əl-Məndab

Ədən
körəzi

Hazırda Yəməndə nə baş verir?

Siyasi, coğrafi və regional amillərin təhlili

Hazırladı: Orxan Məmmədov

Azərbaycan Araşdırma Mərkəzi

Mündəricat

Ön söz.....	3
Giriş: Yəmən məsələsinin mürəkkəbliyi	4
Əli Abdullah Salehin vəhhabiləşdirmə siyasəti.....	5
Əli Abdullah Saleh və Əl-Mötəməz əş-Şəəbiy Partiyası	7
Ənsarullah və İran münasibətləri.....	8
Ənsarullahın idarəçilik və tayfa sistemi	11
Ənsarullahın nəzarət etdiyi ərazilər və siyasi ittifaq.....	13
Bab əl-Məndəb boğazının qlobal iqtisadi və geosiyasi əhəmiyyəti..	15
Cənub bölgələri və regional qüvvələr.....	17
Cənub istiqamətində nə baş verir?.....	18
Yəməndə İslah Partiyası və onun siyasi-hərbi dayaqları.....	20
Təizdə siyasi-hərbi və qəbilə dinamikası.....	21
Mərib istiqaməti və strateji əhəmiyyəti	22
Mərib bölgəsində əsas qarşıdurma xətti	24
Ənsarullah və Bənu Murad qəbiləsi	25
Sədə-Cövf cəbhəsi və logistika xətləri	26
Ənsarullahın Yəmən strategiyası və regional təsirlər	28
Enerji yolları və beynəlxalq təsirlər.....	29
Yekun: Yəmən gələcək siyasi mənzərəsi	30

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

Ön söz

Bu qısa araşdırmada Yəməndə baş verən hadisələrə dair ümumi təhlil təqdim edilmişdir. Bununla yanaşı, bir neçə il əvvəl qələmə aldığımız “Ənsarullah: Müqavimət mədəniyyəti” adlı kitabçanı da oxumağı tövsiyə edərdim. Sözügedən kitabça Yəmən mövzusunda müstəqil araşdırma istiqamətində ilk işimiz olduğundan, onun hazırlanması zamanı müəyyən ədəbiyyat və məlumat çatışmazlığı ilə üzləşmişdik. Hazırkı araşdırmanı isə həmin kitabçanın bir növ davamı kimi qiymətləndirmək olar. Təbii olaraq, əvvəlki əsərdə toxunulan bəzi məsələlərə burada da yenidən müraciət edilmişdir. Bununla belə, hazırkı yazıda sonrakı dövrdə baş verən hadisələr və formalaşan yeni siyasi-hərbi şərait nəzərə alınaraq Yəməndəki proseslər daha geniş və yenilənmiş çərçivədə təhlil edilməyə çalışılmışdır.

Giriş: Yəmən məsələsinin mürəkkəbliyi

Burda qısa olaraq Yəmən məsələsinin bəzi mürəkkəb və az görünən tərəflərini nəzərdən keçirməyə çalışacağıq. Yəmən məsələsinin mediada əks olunan zahiri və diqqətçəkən bir tərəfi mövcuddur, lakin bu görünən səthin arxasında da olduqca mürəkkəb və çoxşaxəli bir vəziyyət dayanır. Bu məsələ bir-biri ilə sıx əlaqəli çoxsaylı amillərdən, müxtəlif daxili, regional və qlobal oyunçuların fəaliyyətindən, eləcə də fərqli maraq və məqsədlərin toqquşmasından ibarətdir. Yəmən məsələsi ilə kənardan tanış olan şəxslər qısa bir müzakirədən sonra adətən bu qənaətə gəlirlər ki, əvvəllər məsələyə daha sadə yanaşırdılar, lakin mövzunun müxtəlif tərəfləri ilə tanış olduqdan sonra onun nə qədər mürəkkəb olduğunu daha yaxşı anlayırlar. Demək olar ki, Yəmən məsələsi müqavimət cəbhəsində mövcud olan ən mürəkkəb və çətin məsələlərdən biridir.

Yəmən məsələsində çoxsaylı fəal oyunçular iştirak edir. Bunlara həm ölkə daxilində fəaliyyət göstərən qüvvələr, həm regional dövlətlər, həm də qlobal səviyyədə təsir göstərən tərəflər daxildir. Müxtəlif maraqların mövcudluğu səbəbindən məsələnin hər bir istiqaməti özünəməxsus davranış çərçivəsi formalaşdırır. Buna görə də bəzən sadə görünən suallar meydana çıxır: Ənsarullah nə üçün müəyyən istiqamətdə irəliləyir, lakin başqa bir istiqamətdə hərəkət etmir? Nə üçün müəyyən bir vaxtda irəliləyiş əldə edir, sonra isə dayanır? Nə üçün Bab əl-Məndəb istiqamətində hərəkət etdi, lakin Ədən istiqamətində irəliləmədi? Bu sualların cavabı Yəmənin daxili quruluşunun, tarixi amillərinin və mövcud qüvvələr arasındakı münasibətlərin dərinədən təhlilini tələb edir.

Yəmənin hazırkı coğrafi vəziyyətinə nəzər saldıqda görürük ki, Ənsarullahın nəzarət etdiyi ərazilər ölkə ərazisinin təxminən 30 faizini təşkil edir. Lakin bu ərazilərdə Yəmən əhalisinin təxminən 70 faizi yaşayır. Başqa sözlə, ölkənin əsas əhali mərkəzləri Ənsarullahın nəzarətində olan bölgələrdə yerləşir. Son dövrlərdə

baş verən hərbi və siyasi dəyişikliklər nəticəsində bu göstəricidə müəyyən artım da müşahidə olunmuşdur.

Yəmənin coğrafiyasını ümumi şəkildə üç hissəyə ayırsaq və şimaldan cənuba doğru baxsaq, əhalinin böyük əksəriyyətinin ölkənin qərb hissəsində məskunlaşdığını görürük. Təxminən əhalinin 80 faizi qərb bölgələrində yaşayır və bu ərazilərin böyük hissəsi Ənsarullahın nəzarəti altındadır.

Səna hökuməti dedikdə burada iki əsas siyasi qüvvənin ittifaqı nəzərdə tutulur. Bu qüvvələrdən biri Ənsarullahdır, digəri vaxtilə Əli Abdullah Salehin siyasi dayaqlarından biri olmuş “Mötəməş-Şəəbiy” (Xalq Konqresi) Partiyasıdır. Bu partiya Yəməndə mövcud olan ənənəvi qəbilə və məzhəb əsaslı güc strukturlarından əksi olaraq dünyəvi və millətçi siyasi xəttə malik idi.

Əli Abdullah Salehin vəhhabiləşdirmə siyasəti

1978-ci ildə Şimali Yəmənin prezidenti seçilən Əli Abdullah Saleh özü də zahirdə zeydi şiəsi olmasına baxmayaraq, dəmir yumruğu ilə Yəməni idarə etməyə və şiələrin nəfəsini kəsməyə qərarlı idi. Saleh Şimali Yəməndə müəyyən sabitlik yarada bildi. Ancaq o, inqilabçı zeydi şiələrindən qorxurdu. Buna görə də Şimali Yəməndə vəhhabiliyi yaymaq qərarına gəldi. O, bu siyasətlə həm yerli sünniləri vəhhabiləşdirir, həm də şiələr üçün inadkar düşmən yaradırdı. Əli Abdullah Saleh bu iki dəstənin ixtilafından istifadə edərək şiələri əzmək və tamamilə aradan aparmaq fikrində idi.

1980-ci illərdən etibarən Səda ətrafında vəhhabi şeyxi Müqbil bin Hadi əl-Və dai Əli Abdullah Saleh hökuməti və Səudiyyə Ərəbistanının himayəsi ilə şiəliyə qarşı və eyni zamanda vəhhabiliyə dəvət məqsədilə geniş təbliğata başladı. O, Sədada hakimiyyətin dəstəyi ilə böyük vəhhabi mərkəzi təsis etdi. 1990-

cı illərdən başlayaraq böyük maliyyə və hakimiyyət dəstəyinə malik vəhhabilər yerli zeydi şiə gənclərini vəhhabiləşdirməyə müvəffəq oldular və bu cür gənclərin sayı sürətlə artdı. Radikal vəhhabilər davamlı olaraq məktəbləri və məscidləri ələ keçirirdilər. Çoxlu sayda yerli gənci Səudiyyə Ərəbistanına apararaq vəhhabi təbliğatçısı kimi yetişdirirdilər. Digər nüfuzlu vəhhabi şeyxi Abdullah əl-Əhmər Əli Abdullah Salehlə qohumluq əlaqələri qurmuş və ona siyasi dəstək də vermişdi. Vəhhabilər açıq-aşkar yerli şiələri, xüsusilə seydiləri təhqir edir, onları müşrik və cahil adlandırırdılar. Bu işdə dövlətin dəyəməyi də onların köməyinə gəlirdi. Buna cavab olaraq şiələr Sədada kütləvi etirazlar edir və bəzən havaya atəş açmaqla mövcud vəziyyətlə barışmayacaqlarını elan edirdilər.

Əli Abdullah Saleh özünü İslam dininin himayəçisi kimi göstərirdi. O, Səna şəhərində tikintisi 60 milyon dollara başa gələn və 27 min kvadratmetr ərazini əhatə edən fəvqəladə gözəl bir məscidin tikintisini şəxsən öz öhdəsinə götürdü. 2008-ci ildə açılışı olan bu məsciddə 45 min insanın namaz qılması üçün şərait yaradılmışdı və Saleh özü də oraya namaz qılmağa gəlirdi. Məscid onun şərəfinə “Məscid Əs-Salih” adlandırıldı.

Qeyd edək ki, o zamana qədər əsrlər boyu Yəməndə çiyin-çiyinə yaşamış şiələr və sünnilər arasında heç vaxt məzhəb müharibəsi baş verməmişdi. Lakin hakimiyyətin yeni siyasəti bundan ibarət idi ki, şiə hesab olunan zeydilərə qarşı həm cəmiyyətdə nifrət yaradır, həm cəmiyyəti vəhhabiləşdirir, həm də hakimiyyət vasitəsilə onlarla amansızcasına rəftar edirdi. Şiələr öz əqidələrini müdafiə etmək istəyəndə Əli Abdullah Saleh hökuməti onları məzhəb ayrı-seçkiliyində və radikallıqda ittiham edirdi. Yəməni şiələrinə qarşı bu təzyiq və təqib on iki il davam etdi.

Əli Abdullah Saleh və Əl-Mötəmər əş-Şəəbiy Partiyası

Yəmənün siyasi sistemini anlamaq üçün ölkədə mövcud olmuş üç əsas güc amilini nəzərə almaq lazımdır: *dövlət strukturu, qəbilə sistemi və məzhəb amili*. Yəməndə hər hansı siyasi qüvvənin uğur qazanması üçün bu amillərdən ən azı biri ilə güclü əlaqəyə malik olmaq mühüm əhəmiyyət daşıyırdı.

Əli Abdullah Saleh hakimiyyətə gəldikdən sonra dövlət hakimiyyətini gücləndirmək və həm də müxtəlif güc mərkəzlərini əzib vahid siyasi çərçivədə birləşdirmək məqsədilə 1982-ci ildə “*Əl-Mötəmər əş-Şəəbiy əl-Am*” (Ümumi Xalq Konqresi) Partiyasını yaratdı. Bu partiya klassik ideoloji partiyadan daha çox, dövlət aparatını, siyasi elitanı və müxtəlif ictimai qrupları bir araya gətirən hakimiyyət dayacağı rolunu oynayırdı.

Salehin əsas məqsədi qəbilə və məzhəb amilinin siyasi təsirini dövlət mexanizmləri vasitəsilə idarə etmək idi. Çünki Yəməndə qəbilələr yalnız sosial birlik deyil, həm də mühüm siyasi qüvvə hesab olunurdu. Buna görə də Saleh müxtəlif qəbilə liderlərini, dövlət məmurlarını və yerli nüfuz sahiblərini bu partiya daxilində birləşdirməyə çalışdı. 1990-cı ildə Şimali və Cənubi Yəmənün birləşməsindən sonra Əl-Mötəmər əş-Şəəbiy Partiyası ölkənin əsas siyasi qüvvəsinə çevrildi və Salehin uzunmüddətli hakimiyyətinin əsas dayaqlarından biri oldu. Lakin bu sistemdə də dövlət və qəbilə münasibətləri bir-birindən tam ayrı deyildi. Əksinə, dövlət strukturları çox vaxt qəbilə və yerli güc balanslarını nəzərə alaraq fəaliyyət göstərirdi. Bu siyasi model müəyyən müddət ərzində sabitlik yaratsa da, zamanla hakimiyyətin müəyyən dairələr ətrafında cəmləşməsi və müxtəlif qrupların narazılığına səbəb oldu. Məhz bu mürəkkəb siyasi mühit Ənsarullah kimi yeni qüvvələrin meydana çıxmasına və güclənməsinə təsir edən amillərdən biri oldu.

Beləliklə, Əl-Mötəmər əş-Şəəbiy Partiyası yalnız bir siyasi təşkilat deyil, Əli Abdullah Salehin Yəməndə dövlət, qəbilə və

ictimai qüvvələri idarə etmək siyasətinin əsas vasitəsi idi. Yəməndə sonrakı siyasi prosesləri və Ənsarullahın yüksəlişini anlamaq üçün bu sistemin rolunu nəzərə almaq vacibdir.

Ənsarullah və İran münasibətləri

Yəmən məsələsinin təhlilində ən çox müzakirə olunan mövzulardan biri Ənsarullah hərəkatının xarakteri və onun *İranla münasibətləridir*. Bu məsələ ətrafında əsasən iki fərqli yanaşma mövcuddur. Bir yanaşmaya görə, Ənsarullah İranın regional siyasətinin bir aləti və onun tərəfindən idarə olunan proksi qüvvədir. Digər yanaşmaya görə isə Ənsarullah Yəməninin daxili ictimai-siyasi reallıqlarından doğmuş, öz siyasi məqsədləri, yerli dayaqları və qərarvermə mexanizmləri olan müstəqil müqavimət qüvvəsidir və İranla münasibətləri daha çox strateji əməkdaşlıq və koordinasiya çərçivəsində qiymətləndirilməlidir.

Ənsarullahı yalnız xarici qüvvənin təsiri ilə yaranmış bir struktur kimi təqdim etmək Yəməninin müasir tarixini və bu hərəkatın formalaşma prosesini düzgün başa düşməyə mane olur. Ənsarullahın kökləri Yəməninin şimalında, xüsusilə Sədə bölgəsində mövcud olan yerli dini, ictimai və siyasi proseslərə dayanır. *Hərəkatın ilkin mərhələsi 1990-cı illərin sonlarında "Əş-Şəbab əl-Mumin" (Mömin Gənclər) hərəkatı ilə başlamış və bu proses Yəməndəki daxili siyasi vəziyyətə, mərkəzi hakimiyyətin idarəetmə siyasətinə, sosial narazılıqlara və şiə icmasının öz kimliyini qoruma cəhdlərinə bağlı olmuşdur.*

Bu baxımdan Ənsarullahın siyasi kimliyi yalnız İranın regional siyasəti ilə izah edilə bilməz. Hərəkatın inkişafında Yəməninin qəbilə strukturu, tarixi münasibətləri, şiə cəmiyyətinin tarix boyu silahlı mübarizələri, mərkəzi hakimiyyətlə uzunmüddətli qarşıdurmalar və yerli sosial dayaqlar mühüm rol oynamışdır. Ənsarullahın Sədə bölgəsində formalaşması, daha sonra ölkənin

paytaxtı Sənaya qədər genişlənməsi və öz idarəetmə strukturlarını yaratması onun yalnız xarici dəstəyə əsaslanan bir təşkilat deyil, daxili siyasi bazaya malik olan yerli aktor olduğunu göstərir.

“Proksi qüvvə” anlayışı beynəlxalq münasibətlərdə adətən bir dövlətin başqa bir qüvvə üzərində əsas siyasi və hərbi qərarları müəyyən edən nəzarət mexanizminə malik olması mənasında istifadə edilir. Lakin Ənsarullah-İran münasibətlərinə bu çərçivədən baxdıqda məsələnin daha mürəkkəb olduğu görünür. Əlbəttə, İranın Ənsarullaha siyasi, diplomatik və müəyyən hərbi-texniki dəstək göstərdiyi qeyd olunur. Bununla belə, Ənsarullahın qəbul etdiyi qərarlarını xarici göstərişlər əsasında verdiyini iddia etmək düz deyil. Əksinə, hərəkətin əsas fəaliyyət istiqamətləri böyük ölçüdə Yəmənin daxili siyasi vəziyyəti, yerli qüvvələr arasındakı münasibətlər və ölkənin tarixi reallıqları əsasında yerli müqavimət qüvvələri tərəfindən müəyyən olunur.

Ənsarullah və İran arasındakı əlaqələri daha düzgün izah etmək üçün onları asılılıq modeli kimi deyil, strateji koordinasiya modeli kimi qiymətləndirmək mümkündür. Bu modeldə tərəflər müəyyən regional məsələlərdə ortaq maraqlara malikdirlər, lakin hər iki tərəfin öz ayrıca siyasi məqsədləri və prioritetləri mövcuddur. İran üçün Ənsarullah regional siyasət baxımından əhəmiyyətli tərəfdaşlardan biri hesab olunur, Ənsarullah üçün isə İranla münasibətlər regional səviyyədə siyasi, diplomatik və hərbi imkanları genişləndirən əməkdaşlıq çərçivəsidir.

Ənsarullahın müstəqil qərarvermə qabiliyyəti onun Yəmənin daxilində apardığı siyasətdə də görünür. Bu müstəqilliyi Ənsarullahın müvəqqiyyətini təmin edən əsas amil kimi görmək olar. Hərəkətin müxtəlif bölgələrdə qəbilə qüvvələri ilə münasibət qurması, yerli razılaşmalar əldə etməsi, fərqli siyasi oyunçularla ayrıca münasibətlər formalaşdırması göstərir ki, onun fəaliyyəti yalnız xarici strategiyanın icrası ilə məhdudlaşmır. Yəməni kimi mürəkkəb ictimai quruluşa malik ölkədə hər hansı siyasi-hərbi

oyunçunun uzunmüddətli mövcudluğu yalnız xarici dəstəklə mümkün deyil, bunun üçün daxili sosial dayaq, təşkilatlanma qabiliyyəti və yerli legitimlik mexanizmləri tələb olunur.

Əlbəttə, Ənsarullah özünü geniş müqavimət cəbhəsinin bir hissəsi kimi görür. Bu çərçivədə İran, Livan Hizbullahı, İraq Müqaviməti, Fələstin Müqaviməti və digər regional müqavimət qüvvələri ilə ideoloji və strateji yaxınlıq mövcuddur. Lakin müqavimət cəbhəsi daxilində fəaliyyət göstərən bütün qüvvələrin vahid yerdən əmr alaraq hərəkət etdiyi nəticəsini çıxarmaq düzgün olmazdı. Onları birləşdirən əsas amillər müəyyən ideoloji və strateji yaxınlıqlar olsa da, hər bir müqavimət hərəkətinin öz daxili gündəliyi mövcuddur.

Ənsarullahın fəaliyyət xətti də göstərir ki, onun əsas prioriteti Yəmənin daxili siyasi balansına nəzarəti ələ keçirməkdir. Hərəkətin bir mərhələdə Səna hökuməti ilə ittifaq qurması, müxtəlif yerli qüvvələrlə münasibətlər yaratması və ölkə daxilində siyasi idarəetmə mexanizmləri formalaşdırması onun dəqiq yerli siyasi layihəyə malik olduğunu göstərən amillərdir.

Deməli, Ənsarullahı yalnız “İranın əlaltısı” və ya “xarici proksi qüvvə” kimi təqdim etmək Yəmənin daxili tarixi və ictimai-siyasi reallıqlarını nəzərə almayan sadələşdirilmiş yanaşmadır. Eyni zamanda İranla mövcud olan siyasi və strateji əlaqələri də nəzərə almamaq düzgün olmazdı. Daha balanslı yanaşma Ənsarullahı İranla müəyyən sahələrdə koordinasiya və əməkdaşlıq edən, lakin öz yerli bazasına, müstəqil siyasi məqsədlərinə və qərarvermə imkanlarına malik olan Yəmənin mənşəli müqavimət hərəkəti kimi qiymətləndirməkdir.

Bu baxımdan Ənsarullah nə tamamilə xarici dövlətin idarə etdiyi proksi struktur, nə də regional əlaqələrdən təcrid olunmuş marginal qüvvə kimi izah edilə bilər. O, Yəmənin daxili siyasi reallıqlarından doğmuş, regional müttəfiqlərlə əməkdaşlıq edən

və öz strateji xəttinə malik olan yerli siyasi-hərbi hərəkət kimi təhlil olunmalıdır.

Ənsarullahın idarəçilik və tayfa sistemi

Unutmayaq ki, Ənsarullahın yüksəlişində əsas amillərdən biri Yəməndəki yerli narazılıqlardan və dövlət institutlarının zəifləməsindən siyasi və ictimai baxımdan istifadə etməsi olmuşdur. Hərəkət yalnız nəzəri dini-ideoloji əsaslara söykəyən qüvvə deyil, həm də yerli idarəçilik problemləri və mərkəzi hökumətə qarşı narazılıqlar fonunda formalaşan siyasi və ictimai qüvvə idi. Xüsusilə Səda vilayətində təhlükəsizliklə yanaşı, yerli idarəçiliyə və cəmiyyətə təsir göstərən öz strukturlarını yaratmağa başlamışdı.

Bu prosesdə Yəmənin ənənəvi tayfa sistemi mühüm rol oynayır. Tayfalar tarixən dövlət hakimiyyətindən müəyyən qədər müstəqil olmuş, yerli səviyyədə təhlükəsizliyin, sosial nizamın və mübahisələrin həllində mühüm yer tutmuşlar. Mərkəzi dövlət zəiflədikcə onların siyasi əhəmiyyəti də artır. Ənsarullah bunu nəzərə alaraq tayfa sistemini aradan qaldırmağa deyil, onu yeni siyasi şəraitə uyğunlaşdırmağa çalışmışdır. Hərəkət müxtəlif tayfa liderləri ilə əlaqələr qurmuş, onların yerli nüfuzundan istifadə etmiş və bəzi liderləri yeni idarəçilik strukturlarına cəlb etmişdir. Bununla belə, bütün tayfalar Ənsarullahə eyni münasibət göstərməmiş, bəzi qruplar hərəkətin siyasətinə qarşı çıxmışlar.

Ənsarullahın tayfa siyasəti yalnız siyasi əməkdaşlıqla məhdudlaşmırdı. Hərəkət gənclərlə və müxtəlif ictimai qruplarla əlaqələr quraraq öz sosial dayaqlarını genişləndirməyə çalışırdı. Dini və siyasi baxışların yayılması, təşkilatlanmanın gücləndirilməsi və tərəfdarlar arasında sosial bağlılığın artırılması da bu siyasətin bir hissəsi idi. Beləliklə, Ənsarullah yerli tayfa və

icma bağlılıqlarını daha geniş siyasi layihə ilə birləşdirməyə çalışmışdır.

Ənsarullahın idarəçilik modeli mövcud dövlət qurumlarından istifadəni öz sosial və təşkilati şəbəkələri ilə birləşdirirdi. Əvvəlki siyasi sistemdə hakimiyyət siyasi elitalar, tayfalar və dövlət strukturları arasında müəyyən balans üzərində qurulmuşdu. Ənsarullah isə daha mərkəzləşdirilmiş və vahid siyasi, ideoloji baxışa əsaslanan idarəçilik yaratmağa çalışmışdır. Bu sistemdə təhlükəsizlik və idarəçiliklə yanaşı, yerli icmalarla əlaqələr və sosial təşkilatlanma da mühüm yer tuturdu.

Bəzi tədqiqatlarda Ənsarullahın bu idarəçilik modeli İran İslam Respublikasının bəzi xüsusiyyətləri ilə müqayisə edilir. Lakin Yəmənin ictimai quruluşu İrandan fərqlənir. Yəməndə tayfa münasibətləri, yerli kimliklər və regional xüsusiyyətlər siyasi həyatda daha böyük rol oynayır. Buna görə də Ənsarullah öz idarəçilik modelini Yəmənin yerli şəraitinə uyğunlaşdırıb. Onun əsas yanaşmalarından biri ənənəvi sosial strukturları aradan qaldırmaq deyil, onları yeni siyasi sistemə daxil etmək olmuşdur.

Ənsarullahın hakimiyyət strategiyası yalnız əraziyə və siyasi nəzarətə sahib olmaqdan ibarət deyildi. Hərəkət tayfalar, yerli icmalar və gənclərlə əlaqələr quraraq öz sosial dayaqlarını gücləndirməyə və uzunmüddətli təsir yaratmağa çalışmışdır. Buna görə Ənsarullahın idarəçilik modelini yalnız siyasi və təhlükəsizlik sistemi kimi deyil, həm də cəmiyyəti təşkil etməyə və yerli strukturları yeni siyasi sistemə uyğunlaşdırmağa yönəlmiş bir model kimi nəzərdən keçirmək olar.

Ənsarullahın nəzarət etdiyi ərazilər və siyasi ittifaq

Dediyimiz kimi, Yəmənin siyasi sistemini anlamaq üçün ölkədə mövcud olmuş üç əsas güc sütununu nəzərə almaq lazımdır: dövlət strukturu, qəbilə sistemi və məzhəb amili. Yəməndə hər hansı siyasi və ya ictimai fəaliyyətin uğurlu olması üçün bu sütunlardan ən azı birinin dəstəyinə sahib olmaq mühüm əhəmiyyət daşıyırdı. Əli Abdullah Saleh hakimiyyətə gəldikdən sonra qəbilə və məzhəb dayaqlarının təsirini nəzarətə gətirmək məqsədilə “Mötəmər əş-Şəəbiy” Partiyasını gücləndirmiş və dövlətin əsas idarəetmə mexanizmlərini bu siyasi struktur üzərində qurmuşdu.

Ənsarullah 21 sentyabr 2014-cü ildə hakimiyyətə qarşı çıxış etdikdən bir müddət sonra Əli Abdullah Salehlə siyasi ittifaq qurdu. Lakin sonrakı mərhələdə Əli Abdullah Saleh bu ittifaqı pozmağa və Ənsarullahı qarşı çevriliş həyata keçirməyə cəhd göstərdi. Bu cəhd uğursuzluqla nəticələndi və Əli Abdullah Saleh öldürüldü. Bununla belə, “Mötəmər əş-Şəəbiy” Partiyasının müəyyən hissəsi Ənsarullah ilə birlikdə fəaliyyətini davam etdirdi. *Buna görə də hazırda “Ənsarullah və Səna hökuməti” ifadəsi yalnız bir siyasi qurumu deyil, Ənsarullah ilə “Mötəmər əş-Şəəbiy” Partiyasının bir hissəsi arasındakı ittifaqı ifadə edir.*

Bu ittifaq nəticəsində Ənsarullah hazırda Yəmən coğrafiyasının təxminən 30 faizinə, lakin ölkə əhalisinin isə təxminən 70 faizinə nəzarət edir. Ən son məlumatlara görə Yəmənün ümumi əhalisinin təxminən 40 milyon nəfər olduğu nəzərə alınsa, Ənsarullahın nəzarətində olan bölgələrdə təxminən 30 milyon insan yaşayır. Bu, əhalinin sayına görə böyük bir göstəricidir və Yəmənün siyasi mənzərəsini anlamaq üçün mühüm amillərdən biridir.

Yəmənün cənub bölgələrinə nəzər saldıqda isə fərqli bir mənzərə ilə qarşılaşırıq. Səudiyyə Ərəbistanı 2015-ci ildən etibarən müxtəlif üsullarla cənubda yerləşən fərqli siyasi və hərbi dəstələri

öz ətrafında birləşdirməyə və onları maliyyə baxımından dəstəkləməyə çalışmışdır. Lakin bu proses tam şəkildə vahid bir strukturun yaranmasına gətirib çıxarmamışdır. Cənub bölgəsində müxtəlif qüvvələr öz maraqları və təsir dairələri əsasında fəaliyyət göstərmişdir.

Bu qüvvələrdən biri Tariq Salehdir. O, Abdulla Salehin qardaşı oğludur. Tariq Salehin adı Yəmən münaqişəsində mühüm hərbi-siyasi fiqur kimi tez-tez qeyd olunur. Ənsar ullah son dövrlərdə Tariq Salehin nəzarətində olan bəzi əraziləri ələ keçirmiş, lakin digər cənub qüvvələrinin nəzarət etdiyi bölgələrə doğru irəliləməmişdir. Tariq Saleh 2018-ci ilə qədər Ənsarullahla eyni siyasi xəttə olmuş, lakin Əli Abdullah Salehin Ənsarullaha qarşı çevriliş cəhdindən sonra mövqeyini dəyişmişdir. Həmin hadisələr zamanı ağır yaralanmış və daha sonra cənuba gedərək Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin dəstəyi ilə yeni hərbi-siyasi struktur yaratmışdır. Bu qüvvə “Müqavimət əl-Vətəniyy” və ya “Milli Müqavimət” adı ilə tanınır.

Tariq Salehin nəzarət etdiyi ərazilər strateji baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyırdı. Bu ərazilərin yaxınlığında Bab əl-Məndəb boğazı yerləşir. Dünya ticarət yollarının mühüm hissəsi məhz bu boğazdan keçir və bu marşrut qlobal iqtisadiyyat baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Bab əl-Məndəb yalnız Yəmən üçün deyil, beynəlxalq enerji və ticarət təhlükəsizliyi baxımından da strateji məntəqə hesab olunur.

Bab əl-Məndəb boğazının qlobal iqtisadi və geosiyasi əhəmiyyəti

Yəmənin geosiyasi əhəmiyyətini müəyyən edən əsas amillərdən biri onun dünya miqyasında mühüm dəniz yollarından birinin üzərində yerləşməsidir. Bu baxımdan Bab əl-Məndəb boğazı yalnız Yəmən deyil, bütövlükdə Yaxın Şərq, Afrika və beynəlxalq ticarət sisteminin strateji məntəqələrindən biri hesab olunur. Ədən körfəzi ilə Qırmızı dənizi birləşdirən bu dar su keçidi Asiya ilə Avropa arasındakı ən mühüm dəniz marşrutlarından birinin əsas hissəsini təşkil edir. Bab əl-Məndəbin iqtisadi əhəmiyyəti onun dünya ticarətində oynadığı roldan irəli gəlir. Müxtəlif beynəlxalq qiymətləndirmələrə görə, dünya dəniz ticarətinin təxminən 10-12 faizə qədər bu marşrutdan keçir. Asiya və Avropa arasında yük daşımalarının böyük hissəsi Süveyş kanalı-Qırmızı dəniz-Bab əl-Məndəb xətti üzərindən həyata keçirilir. Bu səbəbdən bu bölgədə yaranan hər hansı təhlükəsizlik problemi qlobal logistika zəncirinə təsir göstərə bilər.

Boğazın ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri enerji daşımaları baxımından əhəmiyyətidir. Körfəz ölkələrindən dünya bazarlarına göndərilən neft və enerji məhsullarının mühüm hissəsi bu istiqamətdən keçir. Təxminlərə görə, qlobal neft daşımalarının təxminən 8-10 faizə qədər Bab əl-Məndəb marşrutu ilə əlaqəlidir. Buna görə də bu bölgədə sabitliyin qorunması yalnız regional təhlükəsizlik məsələsi deyil, həm də beynəlxalq enerji bazarlarının davamlılığı ilə bağlı məsələdir.

Bab əl-Məndəbin əhəmiyyəti yalnız ticarət və enerji ilə məhdudlaşmır. Bu boğaz eyni zamanda böyük dövlətlərin geosiyasi maraqlarının kəsişdiyi məkandır. Çünki bu ərazi Hind okeanı, Afrika sahilləri və Yaxın Şərq arasında strateji əlaqə yaradır. Bölgədə təsir imkanına malik olmaq dəniz yollarının

təhlükəsizliyi, hərbi-logistik imkanlar və regional siyasi təsir baxımından mühüm üstünlük hesab olunur.

Bab əl-Məndəbin digər mühüm xüsusiyyəti onun Süveyş kanalı ilə birlikdə qlobal nəqliyyat sisteminin əsas xəttini təşkil etməsidir. Bu marşrutun bağlanması və ya təhlükəli hala gəlməsi gəmiləri daha uzun alternativ yollar seçməyə məcbur edə bilər. Belə dəyişikliklər daşınma müddətinin artmasına, yanacaq xərclərinin yüksəlməsinə və beynəlxalq ticarətdə əlavə maliyyə yükünün yaranmasına səbəb ola bilər.

Yəmən münəqişəsi çərçivəsində Bab əl-Məndəb məsələsi ölkənin regional əhəmiyyətini daha da artıran amillərdən biridir. Çünki bu bölgə üzərində təsir yalnız hərbi baxımdan deyil, həm də siyasi və iqtisadi baxımdan mühüm imkanlar yaradır. Buna görə də Yəməndəki proseslər yalnız daxili hakimiyyət mübarizəsi kimi deyil, həm də qlobal ticarət yolları, enerji təhlükəsizliyi və regional güc balansı baxımından qiymətləndirilir.

Bab əl-Məndəb coğrafi baxımdan kiçik bir ərazi olsa da, dünya iqtisadiyyatı və beynəlxalq siyasətdə böyük əhəmiyyətə malik strateji nöqtədir. Bu boğazın əhəmiyyəti Yəməninin daxili proseslərindən daha geniş çərçivəyə malikdir və onun təhlükəsizliyi regional sabitliklə yanaşı, qlobal iqtisadi sistemin mühüm elementlərindən biri hesab olunur.

Cənub bölgələri və regional qüvvələr

Hüdeydə bölgəsinin cənubunda yerləşən Heys və Xuxa rayonları Qırmızı dənizə, eləcə də Bab əl-Məndəb istiqamətinə qədər uzanan strateji mövqeyə malik idi. Ənsarullah bu əraziləri qısa müddət ərzində nəzarətə götürdü. Təxminən 4600 kvadratkilometr ərazini əhatə edən bu bölgə əvvəllər “Milli Müqavimət” qüvvələrinin nəzarətində idi.

Yəməndə Ənsarullahın hərbi-siyasi irəliləyişini iki əsas istiqamətdə qiymətləndirmək mümkündür. Birinci istiqamət coğrafi genişlənmə və strateji mövqelərə nəzarətin əldə edilməsidir. İkinci istiqamət isə qarşı tərəfdəki müəyyən qüvvələrin siyasi və hərbi baxımdan sıradan çıxarılmasıdır. Başqa sözlə, Ənsarullah hər hansı ərazini nəzarətə götürdükdə, yalnız torpaq əldə etmir, eyni zamanda həmin ərazidə fəaliyyət göstərən rəqib qüvvənin təsir imkanlarını da zəiflədir.

Tariq Saleh Qərb sahilində mühüm hərbi-siyasi qüdrətlərdən biri hesab olunurdu. O, ABŞ tərəfindən müəyyən səviyyədə təlim və dəstək almış qüvvələrə rəhbərlik edirdi. Onun qüvvələrinin bir hissəsinin ABŞ-da, digər hissəsinin isə Cibutidə təlim keçdiyi, silah və hərbi avadanlıqlarının böyük hissəsinin isə ABŞ mənşəli olduğu bildirilirdi. Təbliğət müstəvisində də o, Ənsarullahə qarşı duran ən güclü qüvvələrdən biri kimi təqdim edilirdi. ABŞ və digər müttəfiq qüvvələr Ənsarullahə qarşı təzyiq göstərmək istədikdə, tez-tez Tariq Salehin qüvvələrinin Hüdeydə istiqamətində hərəkət etdiriləcəyi ilə bağlı təhdidlər yağdırırdılar. Çünki Hüdeydə Tariq Salehin nəzarət etdiyi bölgənin şimalında yerləşirdi və strateji baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyırdı.

Lakin bu güclü rəqib kimi təqdim edilən qüvvələrin Ənsarullah qarşısında davamlılığı gözlənilmədi qədər olmadı. Ənsarullahın əməliyyatları nəticəsində Tariq Salehin nəzarətində olan bəzi əsas ərazilər üç gün ərzində itirildi. Bu hadisə Ənsarullahın qarşısında yaradılmış və mühüm qüvvə kimi göstərilən hərbi strukturun real

imkanlarını nümayiş etdirən nümunələrdən biri kimi təqdim edilir.

Lakin xəritəyə daha geniş baxdıqda görünür ki, Ənsarullah bütün istiqamətlərdə eyni formada irəliləmir. O, müəyyən bölgələrdə hərbi əməliyyatlar apararaq ərazi nəzarətini genişləndirsə də, bəzi istiqamətlərdə irəliləyiş göstərmir. Məsələn, Ədən istiqaməti bunun nümunələrindən biridir. Ədən Yəməninin ikinci mühüm şəhəri olmaqla yanaşı, hazırda Səudiyyə Ərəbistanının dəstəklədiyi hökumətin əsas mərkəzlərindən biri hesab olunur. Ənsarullahın bu istiqamətdə hərəkət etməməsinin səbəbləri isə Yəməninin tarixi və ictimai quruluşu ilə bağlıdır.

Yəməninin müasir siyasi coğrafiyasında mühüm amillərdən biri ölkənin tarixi olaraq iki ayrı siyasi-coğrafi bölgədən ibarət olmasıdır: tarixi Şimali Yəmən və tarixi Cənubi Yəmən. Bu iki bölgə 1990-cı ildə birləşərək vahid dövlət yaratmışdır. Lakin birləşmədən sonra cənubdakı bəzi siyasi qüvvələr bu addımı uğursuz hesab etmiş və 1994-cü ildə ayrılmaq məqsədilə üsyan qaldırmışdılar. Bu üsyan Əli Abdullah Salehin hakimiyyəti tərəfindən sərt şəkildə yatırılmışdır.

Cənub istiqamətində nə baş verir?

Həmin dövrdə baş verən hadisələr cənub bölgəsinin siyasi yaddaşında mühüm iz buraxmışdır. Hakimiyyət tərəfdarı olan bəzi dini şəxslərin verdiyi hökmlər və müharibə zamanı baş verən zorakılıqlar cənub cəmiyyətində uzunmüddətli narazılıqlara səbəb olmuşdur. Bu tarixi təcrübə sonrakı illərdə cənub bölgəsində siyasi münasibətlərin formalaşmasına təsir göstərmişdir.

Bu səbəbdən Ənsarullahın cənub məsələsinə yanaşması yalnız hərbi baxımdan izah edilə bilməz. Ənsarullahın cənub bölgəsini hərbi yolla tam nəzarətə götürmək istiqamətində fəal siyasət yürütmədiyi, daha çox yerli qüvvələrlə münasibətlər və siyasi

razılaşmalar yolu ilə hərəkət etdiyi müşahidə olunur. Cənub tərəfdəki qüvvələr də eyni şəkildə birbaşa və genişmiqyaslı qarşıdurmadan yayınırlar.

2015-ci ildən sonrakı dövrdə Ənsarullah ilə cənub qüvvələri arasında böyükmiqyaslı qarşıdurmanın baş verməməsi də bu mürəkkəb münasibətlərin göstəricisi kimi təqdim olunur. Kiçik toqquşmalar olsa da, tərəflər arasında genişmiqyaslı müharibə xətti formalaşmamışdır. Ənsarullahın cənub istiqamətində müəyyən xətlərə çatdıqdan sonra dayanması və cənub qüvvələrinin də şimal istiqamətində eyni şəkildə hərəkət etməməsi qarşılıqlı ehtiyatlı yanaşmanın mövcudluğunu göstərir.

Ənsarullahın cənub istiqamətində hərbi irəliləyiş nümayiş etdirməməsinin əsas səbəblərindən biri Yəmən tarixi, ictimai və qəbilə quruluşunun mürəkkəbliyidir. Yəməndə hər hansı bölgəyə nəzarət yalnız hərbi üstünlük əldə etməklə məhdudlaşmır. Yerli qəbilələrin mövqeyi, tarixi yaddaş və sosial münasibətlər də mühüm rol oynayır. Buna görə də Ənsarullah müəyyən ərazilərdə hərbi əməliyyatlarla yanaşı, yerli qüvvələrlə razılaşma və münasibət qurma siyasətindən də istifadə edir.

Xəritədə nəzər saldıqda Təiz və Ləhic vilayətləri arasındakı bölgə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Təiz tarixi Şimali Yəmənə, Ləhic isə tarixi Cənubi Yəmənə aid olan ərazilər sırasındadır. Bu bölgələr arasındakı münasibətlər yalnız coğrafi sərhədlərlə deyil, həm də tarixi və ictimai faktorlarla müəyyən olunur. Əgər bu ərazilərdən Ənsarullah qarşı hər hansı ciddi hərbi fəaliyyət həyata keçirilərsə və ya Səudiyyə Ərəbistanı burada yeni qüvvə formalaşdırmağa çalışarsa, Ənsarullahın buna cavab verəcəyi ehtimal olunur. Lakin ilkin mərhələdə onun cənub qüvvələri ilə birbaşa qarşıdurmaya üstünlük vermədiyi bildirilir.

Təiz şəhəri Yəmən ənin mühüm strateji bölgələrindən biridir. Qərb sahilində yerləşən ərazilərin böyük hissəsi əvvəl Təriq Salehin nəzarətində olmuşdur. Lakin Təiz şəhərinin özü başqa

siyasi qüvvələrin, xüsusilə də “İslah” Partiyası kimi tanınan İslami siyasi strukturun təsiri altında olmuşdur. Yəməndə bu qüvvə “Yəmən İslahat üçün İslami Təşəkkül Partiyası” adı ilə tanınır.

Yəməndə İslah Partiyası və onun siyasi-hərbi dayaqları

Başlanğıcda Yəməndə fəal olan İslah Partiyası haqqında qısa məlumat verək. İslah Partiyası Yəməninin ən mühüm islamçı-siyasi təşkilatlarından biridir. 1990-cı ildə yaradılan partiya Müsəlman Qardaşları ilə əlaqəli qüvvələri, qəbilə elitalarını və vəhəbi dairələri bir araya gətirən geniş koalisiya xarakteri daşıyır. Partiyanın əsas qəbilə dayaqlarından birini Şeyx Abdullah əl-Əhmər, sələfi-vəhəbi yönümlü qanadının ən nüfuzlu simalarından birini isə Şeyx Əbdülməcidi əz-Zindani təşkil edirdi. İslahın formalaşmasında prezident Əli Abdullah Salehin siyasi hesablamaları da mühüm rol oynayıb. Saleh hələ 1980-ci illərdən sələfi-vəhəbi çevrələri himayə edirdi. O, bu qüvvələrdən xüsusilə şiələrə qarşı, o cümlədən solçu və sosialist cərəyanlara qarşı da təzyiq vasitəsi kimi istifadə edirdi. 1990-cı ildə İslahın yaradılması zamanı Salehin Abdullah əl-Əhmər və Əbdülməcidi əz-Zindani kimi nüfuzlu şəxslərlə əməkdaşlığı həmin qüvvələrin yeni siyasi təşkilat daxilində mühüm mövqə qazanmasına şərait yaratdı. Saleh hakimiyyətinin himayə etdiyi və fəaliyyətinə şərait yaratdığı sələfi-vəhəbi çevrələrin bir hissəsi beləliklə İslah daxilində mühüm dini-siyasi qanada çevrildi. Bununla yanaşı, Yəməndəki bütün sələfi qüvvələr İslaha bağlı deyildi və partiyadan kənarda fəaliyyət göstərən müstəqil sələfi şəbəkələri də mövcud idi.

Müsəlman Qardaşları xətti, qəbilə elitaları və sələfi dairələrin eyni təşkilat daxilində mövcudluğu İslahın daxilində vahid siyasi xəttin formalaşmasını çətinləşdirib və müxtəlif qanadların fərqli

regional əlaqələr qurmasına səbəb olub. Zaman keçdikcə Saleh hakimiyyəti ilə İslah arasındakı əvvəlki ittifaq da zəifləyib və partiya Saleh rejiminə qarşı əsas müxalif siyasi qüvvələrdən birinə çevrilib.

2011-ci ildən sonra Saleh rejiminin zəifləməsi, 2014-cü ildə isə Ənsarullahın Sənanı ələ keçirməsi İslahın əsas siyasi və hərbi dayaqlarının Mərib və Təizdə cəmləşməsinə gətirib çıxardı. Məribdə partiya yerli qəbilələrlə və Səudiyyə Ərəbistanı ilə sıx əlaqəli hərbi-siyasi şəbəkə formalaşdırarkən, Təizdə İslah qüvvələri şəhərin hökumətyönlü hərbi strukturlarında mühüm mövqe qazandılar.

Bununla yanaşı, Təizdə Qətər və Omanla əlaqələndirilən qüvvələr, həmçinin BƏƏ-nin dəstəklədiyi digər qruplar da fəaliyyət göstərir. Bu vəziyyət Təizi yalnız Ənsarullah ilə hökumətyönlü qüvvələr arasında qarşıdurma meydanı deyil, eyni zamanda Yəmən daxilində müxtəlif siyasi qrupların və onları dəstəkləyən regional oyunçuların maraqlarının kəsişdiyi mürəkkəb bir məkan halına gətirib.

Təizdə siyasi-hərbi və qəbilə dinamikası

Qərb sahilindəki mövqelərini möhkəmləndirdikdən sonra Ənsarullahın diqqət yetirə biləcəyi növbəti mühüm istiqamətlərdən biri Təiz şəhəri hesab edilir. Coğrafi baxımdan Təiz artıq böyük ölçüdə mühasirə vəziyyətindədir. Şərq istiqaməti əvvəldən Ənsarullahın nəzarətində olmuş, qərb istiqamətində isə son hadisələrdən sonra mövqelərini gücləndirmişdir. Cənubda yerləşən dağlıq ərazilərin nəzarətə götürülməsi halında Təiz ətrafındakı qəbilələrlə siyasi danışıqlar aparılması və şəhərin nəzarətə keçirilməsi mümkün ssenarilərdən biri kimi göstərilir.

Yəmən mürəkkəbliyini göstərən əsas məsələlərdən biri də eyni kiçik coğrafi ərazidə belə çoxsaylı oyunçuların mövcud

olmasıdır. Təiz bölgəsi və Qərb sahili nümunəsində bir neçə fərqli siyasi, hərbi və qəbilə qüvvəsinin qarşılıqlı münasibətlərini görmək mümkündür. Bu səbəbdən Yəməndə baş verən hadisələri yalnız bir tərəfin hərbi hərəkətləri ilə izah etmək kifayət deyil.

Ənsarullahın Qərb sahilində irəlilədiyi dövrdə Təiz bölgəsinin bəzi qəbilələri bu prosesə ciddi müqavimət göstərməmişdir. Bunun əsas səbəblərindən biri həmin ərazilərdə əvvəlki siyasi və hərbi nəzarətin Tariq Salehlə əlaqəli olması idi. Yerli qəbilələr özlərini yalnız müəyyən siyasi qrupların tərəfdarı kimi görmədiklərini və Ənsarullahla birbaşa qarşıdurmaya maraqlı olmadıqlarını bildirirdilər.

Tariq Salehin həmin ərazilərdən çıxarılmasından sonra yerli qəbilələrin mövqeyində dəyişiklik yarandığı bildirilir. Onlar artıq əvvəlki qüdrətin mövcud olmadığını gördükdən sonra Ənsarullahla münasibət qurmağa başlamış və razılaşmalar əldə etmişlər. Bu nümunə göstərir ki, Yəmənin cəmiyyətində qəbilə amili siyasi və hərbi proseslərin mühüm müəyyənedicilərindən biridir.

Yəmənin siyasi mədəniyyətində məzhəb, qəbilə və dövlət hakimiyyəti bir-biri ilə sıx bağlı olan əsas strukturlardır. Ölkədə hər hansı siyasi dəyişiklik və ya hərbi irəliləyiş bu üç amilin qarşılıqlı təsiri nəzərə alınmadan tam şəkildə başa düşülə bilməz.

Mərib istiqaməti və strateji əhəmiyyəti

Yəmənin şərq istiqamətinə, yəni Mərib və Cövf bölgələrinə doğru hərəkət etdikdə, burada vəziyyət daha fərqli xarakter daşıyır. Bu ərazilərdə digər siyasi və hərbi qüdrətlər fəaliyyət göstərir, bölgənin xüsusiyyətləri qərb sahili ilə müqayisədə fərqlənir. Mərib Yəmənin ən mühüm strateji bölgələrindən biridir və həm coğrafi, həm də iqtisadi baxımdan xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Mərib vilayətinin ümumilikdə on iki rayonu vardır. Bu rayonlardan böyük hissəsi Ənsarullahın nəzarəti altındadır. Lakin iki əsas bölgə hələ də Ənsarullahın nəzarətində deyil. Bunlardan biri Vadi Mərib adlanan ərazidir. Burada Yəmənin mühüm neft və qaz ehtiyatlarının bir hissəsi yerləşir. Digəri isə Mərib şəhəridir. Bu şəhər Ənsarullahın qarşısında qalan ən mürəkkəb və çətin bölgələrdən biri hesab olunur.

Məribdə bir neçə əsas oyunçu mövcuddur. Bunlardan biri yuxarıda qeyd edilən İslah qüvvələridir. Bundan əlavə, bölgədə qəbilə qüvvələri və ideoloji əsaslarla fəaliyyət göstərən qruplar da mövcuddur.

Mərib məsələsində ideoloji amil xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Buradakı bəzi qüvvələr Ənsarullahı qarşı yalnız maddi maraqlar və ya qəbilə münasibətləri səbəbindən deyil, ideoloji baxışlar əsasında mübarizə aparırlar. Yəni onların mövqeyi sadəcə siyasi razılaşma əldə etməklə dəyişə biləcək xarakter daşımır.

Ənsarullah 2019-cu ilin sonlarından 2022-ci ildə Səudiyyə Ərəbistanı ilə atəşkəs əldə olunana qədər təxminən iki il yarım müddət ərzində Mərib istiqamətində irəliləməyə çalışmışdır. Lakin bu istiqamətdə ciddi nəticə əldə edə bilməmişdir. Bunun əsas səbəblərindən biri həmin bölgədəki qüvvələrin yüksək müqavimət göstərməsi kimi izah edilir.

Bu səbəbdən Mərib Ənsarullah üçün son mərhələdə həll olunacaq məsələlərdən biri kimi qiymətləndirilir. Yəni əvvəlcə digər strateji ərazilərin nəzarətə götürülməsi, daha sonra isə Mərib istiqamətində hərəkət edilməsi ehtimalı qeyd olunur. Bu yanaşmanın səbəbi ondan ibarətdir ki, digər bölgələrdə dəyişiklik baş verdikcə Məribdəki qüvvələrin həm mənəvi, həm də logistika baxımından zəifləməsi mümkündür.

Mərib bölgəsində əsas qarşıdurma xətti

Məribin strateji əhəmiyyətinin əsas səbəblərindən biri onun logistika imkanları ilə bağlıdır. Əgər cənub və digər istiqamətlərdə yerləşən keçid yolları bağlanarsa, Məribdəki qüvvələrin təminat xətləri zəifləyəcək bilər. Bu baxımdan bölgədəki əsas keçidlərin nəzarətə götürülməsi hərbi baxımdan mühüm amil hesab olunur.

Bundan sonra Yəməndəki siyasi-hərbi quruluşu anlamaq üçün Səudiyyə Ərəbistanının yaratdığı yeni idarəetmə strukturuna nəzər salmaq lazımdır. 2022-ci ildən sonra Səudiyyə Ərəbistanı Yəməni hökumətinin idarə olunması məqsədilə səkkiz nəfərdən ibarət bir struktur formalaşdırdı. Bunun əsas səbəblərindən biri cənubdakı müxtəlif qüvvələri vahid siyasi çərçivədə birləşdirməkdə çətinliklərin mövcud olması idi.

Cənubdakı müxtəlif oyunçuların hər biri öz təsir dairəsinə malik idi və öz bölgəsində əsas qərarverici olmaq istəyirdi. Bu səbəbdən vahid idarəetmə mexanizmi yaratmaq çətinləşirdi. Səudiyyə Ərəbistanı əvvəlki prezident Əbd Rəbbuh Mənsur Hadinin rolunun artıq kifayət etmədiyini hesab edərək yeni struktur yaratdı.

Bu səkkiz nəfərlik struktur müxtəlif bölgələrdə təsir imkanlarına malik siyasi və hərbi şəxslərdən ibarət idi. Buraya Tariq Saleh kimi Qərb sahilində təsir sahibi olan qüvvələr, İslah Partiyasına bağlı şəxslər və Məribdəki digər oyunçular daxil idi. Məqsəd müxtəlif regional gücləri vahid siyasi çərçivədə birləşdirmək idi.

Səudiyyə Ərəbistanının yaratdığı bu səkkiz nəfərlik strukturda məqsəd müxtəlif coğrafi və siyasi qüvvələri vahid idarəetmə mexanizmi daxilində bir araya gətirmək idi. Çünki Yəmənin cənub və şərq bölgələrində fəaliyyət göstərən qüvvələrin hər biri özünəməxsus təsir dairəsinə, hərbi imkanlara və siyasi maraqlara malik idi. Bu vəziyyət vahid qərar mexanizminin formalaşdırılmasını çətinləşdirirdi.

Şimal bölgələrinə nəzər saldıqda isə vəziyyət daha fərqli görünür. Burada Sədə, Həccə və Qırmızı dəniz sahilində yerləşən bəzi ərazilər xüsusi strateji əhəmiyyətə malikdir. Sədə Ənsarullahın tarixi mərkəzlərindən biri hesab olunur. Bu bölgə həm coğrafi mövqeyinə, həm də sərhəd xəttinə yaxınlığına görə mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Ənsarullah və Bənu Murad qəbiləsi

Məribdə Ənsarullahla qarşı müqavimət göstərən əsas qəbilə qüvvələrindən biri hələ ki Murad qəbiləsidir. Murad Yəmənin qədim qəbilələrindən biri olmaqla, klassik ərəb nəşəb ənənəsində Məzhic qəbilə konfederasiyasına daxil edilir. Tarixi mənbələrdə onun yaşayış arealı Mərib, Hərib, Beyhan və əl-Beyda istiqamətləri ilə əlaqələndirilir. Müasir dövrdə isə Murad qəbiləsinin əsas məskunlaşma əraziləri Mərib vilayətinin cənub-qərbində yerləşən ər-Rəhbə, əl-Cubə, Cəbəl Murad, Məhliə və Hərib rayonlarıdır. Sana'a Center-in məlumatına görə, Murad say baxımından Məribin ən böyük qəbiləsidir və vilayətdə ikinci ən geniş coğrafi əraziyə malik qəbilədir. Qəbilə əsasən Şafii-sünni ənənəsinə mənsubdur və Yəmənin siyasi tarixində də mühüm rol oynayıb. Xüsusilə XX əsrdə Murad qəbiləsinin bəzi nüfuzlu rəhbərləri Zeydi imamlıq hakimiyyətinə qarşı siyasi və silahlı mübarizədə iştirak ediblər. Murad şeyxi Əli Nasir əl-Qərdai 1948-ci ildə imam Yəhya Həmidəddinin öldürülməsində iştirak edən əsas şəxslərdən idi. Sonrakı dövrdə Muradın mühüm hissəsi Əli Abdullah Salehin “Əl-Mötəmər əş-Şəəbiy əl-Am” (Ümumi Xalq Konqresi) Partiyası ilə yaxın olmuşdur. Hətta 2014-2015-ci illərdə Murad liderləri Salehin Ənsarullahla ittifaqına baxmayaraq, Məribə daxil olan Ənsarullah qüvvələrinə qarşı hücumlar etmişdilər. Mühəribə illərində Muradın İslah partiyası ilə də yaxın əməkdaşlığı formalaşdı. Lakin Murad İslahın əsas qəbilə dayaqı deyildi. Məribdə bu mövqe daha çox Əbidə

qəbiləsinə aid idi. İslahın Muradla münasibətləri əsasən husilərə qarşı mübarizə, Şafii-sünni dini kimliyi və dövlət resurslarına çıxış kimi amillərlə möhkəmləndi. Bununla yanaşı, bəzi Murad şeyxləri İslahın Məribdə hərbi və siyasi təsirini genişləndirməsindən də narazı idilər. Buna görə Murad-İslah münasibətini tam siyasi ittifaqdan çox, orta q düşməyə qarşı əməkdaşlıq və qarşılıqlı siyasi maraqların yaratdığı münasibət kimi xarakterizə etmək daha dəqiqdir.

Murad adını İslamın ilk əsrlərindən tanıdan ən məşhur şəxslərdən biri isə Əbdürrəhman ibn Mülcəm əl-Muradidir. Klassik nəşəb mənbələri onu açıq şəkildə Murad qəbiləsinə mənsub göstərir. O, daha konkret olaraq Muradın Tədul-Təcub qolu ilə əlaqələndirilir. İbn Mülcəm 661-ci ildə Kufədə İmam Əli ibn Əbu Talibə (ə) sui-qəsd edən şəxs kimi İslam tarixinin ən mənfur simalarından birinə çevrilmişdir. Ənsarullah hazırda ideoloji baxımdan sona qədər döyüşməyə hazır olan İslahın İxvançı qüvvələri və güclü, döyüşkən Murad qəbiləsi ilə Məribdə birbaşa döyüşə girmək niyyətində deyil. O, Mərib şəhərini qarşı tərəfin döyüş ruhiyyəsini zəiflətmək və danışıqlar yolu ilə ələ keçirmək istəyir. Qeyd edək ki, hazırda Murad qəbiləsinin bəzi qolları Ənsarullahla əməkdaşlığa başlayıblar. Bununla belə, ümumi olaraq qeyd etmək olar ki, Mərib şəhəri rəsmi olaraq Ənsarullahın nəzarətinə keçməsə də, hərbi baxımdan artıq məğlub edilmiş hesab olunur.

Sədə-Cövf cəbhəsi və logistika xətləri

Sədə bölgəsində müxtəlif qüvvələr mövcuddur. Buradakı aktorlardan biri Əyman əl-Məclis kimi şəxslərlə əlaqəli qüvvələrdir. Bu şəxslər həm regional münasibətlər baxımından, həm də yerli ictimai dayaq baxımından müəyyən təsir imkanlarına malikdirlər.

Əgər Ənsarullah şimaldakı bu strateji bölgələri tam şəkildə nəzarətə götürərsə, Yəmənin müxtəlif hissələrində fəaliyyət göstərən qarşı tərəf qüvvələrinin bir-birindən təcrid olunması daha da artacaq. Çünki Yəmənin müharibəsinin əsas xüsusiyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki, bir güclü rəqibin sıradan çıxması digər rəqiblərin də imkanlarını zəiflədir.

Bu baxımdan Ənsarullahın mümkün irəliləyişlərinin ardıcılığı belə izah edilir: Təiz şəhərinin nəzarətə götürülməsi halında Qətlə əlaqəli İslah qüvvələrinin təsiri azalacaq; Qərb sahilinin nəzarətə götürülməsi nəticəsində Təriq Salehin qüvvələri zəifləyib sıradan çıxmışdır; Məribin nəzarətə keçirilməsi isə Səudiyyə Ərəbistanına yaxın İxvan qüvvələrinin mövqelərini zəiflədə bilər. Eyni proses şimal bölgələrində də davam edərsə, Səudiyyə Ərəbistanına yaxın olan digər qüvvələrin təsiri də azalacaq.

Burada logistika məsələsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Səda bölgəsində yerləşən bəzi keçidlər hazırda qarşı tərəfin təminat xətləri baxımından mühüm rol oynayır. Bu yolların bağlanması hərbi balans baxımından əhəmiyyətli dəyişikliklər yarada bilər.

Ehtimal edilən ssenarilərdən birinə görə, Təiz istiqamətində irəliləyişdən sonra Ənsarullahın diqqəti Səda və ya Cövf bölgələrinə yönələ bilər. Sədanın böyük hissəsi artıq Ənsarullahın nəzarətindədir, Cövf isə strateji baxımdan əhəmiyyətli bölgələrdən biri hesab olunur.

Cövf bölgəsinin bəzi hissələrində əhali sıxlığı azdır və əsas məsələ coğrafi nəzarət və logistika xətlərinin təmin edilməsidir. Şimal istiqamətindəki mövqelərin möhkəmləndirilməsi Ənsarullahı əl-Vədiə keçidi istiqamətində hərəkət imkanları yarada bilər. Əl-Vədiə keçidi qarşı tərəfin əsas quru təminat yollarından biri kimi təqdim olunur.

Ənsarullahın Yəmən strategiyası və regional təsirlər

Əgər Ənsarullah Mərib və digər şimal bölgələrini nəzarətə götürərsə, tarixi Şimali Yəmən böyük hissəsi vahid siyasi-coğrafi məkan halına gələ bilər. Bundan sonra məsələ cənub bölgələri ilə münasibətlər mərhələsinə keçə bilər.

Tarixi Cənubi Yəmən qəbilələri qarşısında isə iki əsas yanaşmanın ortaya çıxma biləcəyi bildirilir: ya Səudiyyə Ərəbistanının təsirinin bölgədən çıxarılması, ya da bu proses baş vermədiyi halda cənub istiqamətində yeni siyasi-hərbi mərhələnin başlanması. Buradakı məqsədin birbaşa cənub torpaqlarını işğal etmək deyil, Səudiyyə Ərəbistanının təsirini azaltmaq olduğu vurğulanır.

Ənsarullahın Yəməndəki hərəkət xəttini ümumi şəkildə qiymətləndirdikdə görünür ki, onun əsas yanaşması yalnız ərazi ələ keçirməkdən ibarət deyil. Əsas məqsədlərdən biri qarşısında duran müxtəlif siyasi və hərbi aktorların təsir imkanlarını mərhələli şəkildə azaltmaqdır. Bu prosesdə hər bir bölgənin özünəməxsus xüsusiyyətləri, qəbilə strukturu, siyasi münasibətləri və regional əlaqələri nəzərə alınır. Buna görə də Yəməndəki hərbi-siyasi proseslər sadəcə xəritə üzərində ərazi dəyişiklikləri kimi deyil, çoxsaylı daxili və xarici amillərin qarşılıqlı təsiri kimi qiymətləndirilməlidir.

Yəmən paytaxtı Səna bu coğrafi və siyasi mənzərədə xüsusi yer tutur. Səna ölkənin tarixi paytaxtıdır və Yəmən ən qədim şəhər mərkəzlərindən biri hesab olunur. Şəhərin tarixi keçmişini minilliklərlə ölçülür və Yəmən cəmiyyətinin siyasi, mədəni və dini həyatında mühüm rol oynayır. Yəmən məsələsinin regional təsirlərindən biri də enerji və beynəlxalq ticarət marşrutları ilə bağlıdır. Xüsusilə Səudiyyə Ərəbistanının enerji ixrac imkanları bu proseslərdən təsirlənən əsas məsələlərdən biridir. Hörmüz boğazı istiqamətində yaranan məhdudiyyətlər və digər təhlükəsizlik amilləri səbəbindən Səudiyyə Ərəbistanı alternativ

ixrac yollarına ehtiyac duyur. Bu çərçivədə şərqdən qərbə uzanan neft kəməri mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Enerji yolları və beynəlxalq təsirlər

Bu kəmər vasitəsilə neftin Qırmızı dəniz sahilində yerləşən Yənbu limanına çatdırılması və oradan ixrac edilməsi nəzərdə tutulur. Lakin təhlükəsizlik problemləri və müxtəlif hücumlar nəticəsində bu xəttin fəaliyyəti məhdudlaşmışdır. Neft ixrac həcmnin əvvəlki səviyyə ilə müqayisədə azalması enerji bazarına təsir göstərən amillərdən biri kimi qeyd olunur.

Mənbədə qeyd olunan məlumatlara əsasən, neft kəmərinin müəyyən hissələrinə zərər dəyməsi nəticəsində onun tam gücü ilə işləməsi mümkün olmamışdır. Kəmərin bərpası üçün bir neçə ay vaxt tələb oluna biləcəyi bildirilmişdir. Bu hadisə Yəmən münafişəsinin yalnız yerli sərhədlərlə məhdudlaşmadığını, həm də regional enerji təhlükəsizliyi və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər baxımından əhəmiyyət daşıdığını göstərir.

Digər mühüm strateji məntəqə Bab əl-Məndəb boğazıdır. Bu boğaz Qırmızı dəniz ilə Ədən körfəzi arasında yerləşir və qlobal dəniz ticarəti üçün əsas keçidlərdən biridir. Dünya ticarətinin əhəmiyyətli hissəsi bu marşrutdan keçir. Xüsusilə Avropa ilə Asiya arasında enerji və ticarət əlaqələrinin böyük hissəsi bu su yolunun təhlükəsizliyindən asılıdır.

Bu səbəbdən Yəməndə baş verən hərbi-siyasi dəyişikliklər yalnız ölkə daxilində deyil, beynəlxalq səviyyədə də diqqətlə izlənilir. Ənsarullahın müəyyən strateji bölgələrdə möhkəmlənməsi və ya yeni istiqamətlərdə irəliləməsi enerji qiymətləri, ticarət yolları və regional təhlükəsizlik məsələləri ilə əlaqələndirilir.

Yəmənənin gələcək siyasi quruluşu ilə bağlı məsələlərə gəldikdə isə əsas suallardan biri ölkədə vahid dövlət strukturunun formalaşma-formalaşmayacağıdır. Bu məsələ yalnız hərbi üstünlüklə deyil,

həm də qəbilə münasibətləri, regional maraqlar və müxtəlif siyasi qüvvələr arasında razılaşma imkanları ilə bağlıdır.

Cənub məsələsində qeyd olunan yanaşmaya görə, Ənsarullahın əsas məqsədinin cənub ərazilərini hərbi yolla nəzarətə götürmək olmadığı, daha çox yerli qəbilə və sosial strukturlarla siyasi münasibətlər qurmaq yolu ilə hərəkət etdiyi bildirilir. Yəmən cəmiyyətində bir bölgəyə təsir göstərmək üçün yalnız hərbi güc deyil, yerli razılıqlar və ictimai qəbul da mühüm rol oynayır.

Yekun: Yəmən gələcək siyasi mənzərəsi

Ənsarullahın cənub məsələsinə yanaşmasında əsas amillərdən biri Yəmən qəbilə quruluşudur. Yəmənə bir çox hallarda siyasi və hərbi proseslər yalnız mərkəzi hakimiyyətlər və silahlı qruplar arasında deyil, eyni zamanda yerli qəbilələrin mövqeyi və razılığı əsasında formalaşır. Buna görə də hər hansı bölgədə nəzarətin əldə olunması üçün yalnız hərbi üstünlük kifayət etmir; yerli ictimai strukturlarla münasibətlərin qurulması da mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Şimal bölgələrində isə vəziyyət fərqli xarakter daşıyır. Burada Ənsarullahın qarşısında duran əsas qüvvələrdən biri əvvəl qeyd olunan Təriq Salehin rəhbərlik etdiyi struktur idi. Lakin bu qüvvələrin qısa müddət ərzində zəifləməsi nəticəsində Ənsarullahın qarşısında əvvəlki kimi güclü hərbi rəqib qalmadığı bildirilir. Bununla belə, Mərib bölgəsindəki qüvvələr ideoloji motivlərlə mübarizə apardıqları üçün daha fərqli xüsusiyyətə malik hesab olunur. Məribdəki qüvvələrin fərqli xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların Ənsarullaha qarşı mübarizəsi yalnız siyasi və ya maddi maraqlarla izah edilmir. Bu bölgədəki bəzi qüvvələr qarşıdurmanı ideoloji müstəvidə qəbul edir və buna görə də daha uzunmüddətli müqavimət göstərirlər. Bu amil Məribi

Ənsarullah qarşısında qalan ən mürəkkəb məsələlərdən biri kimi təqdim edir.

Digər tərəfdən, Tariq Salehin qüvvələri hərbi imkanlar, logistika təminatı və hazırlıq baxımından Ənsarullaha qarşı mühüm qüvvələrdən biri hesab olunurdu. Lakin həmin qüvvələrin qısa müddətdə məğlub olması Yəməndəki güc balansının dəyişdiyini göstərən əsas hadisələrdən biri kimi qiymətləndirilir.

Beləliklə, Yəmən məsələsinin ümumi mənzərəsi göstərir ki, burada baş verən prosesləri yalnız hərbi əməliyyatlarla izah etmək mümkün deyil. Ölkənin siyasi quruluşu, tarixi parçalanmaları, qəbilə münasibətləri, məzhəb amili, regional dövlətlərin təsiri və beynəlxalq strateji maraqlar bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Hər bir bölgədə fərqli oyunçular mövcudluğu və onların müxtəlif maraqlara sahib olması Yəmən münasıqəsini mürəkkəb və çoxqatlı bir hadisəyə çevirir.

Sonda qeyd edək ki, Yəməndə hər hansı gələcək siyasi dəyişiklik yalnız hərbi nəticələrlə deyil, həm də müxtəlif ictimai və siyasi qruplar arasında münasibətlərin necə formalaşacağı ilə müəyyən olunacaq. Ölkədə vahid siyasi strukturun yaranması üçün regional təsirlərlə yanaşı, daxili ictimai razılaşmaların da mühüm rol oynayacağı qeyd olunur.

Son